

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-6-82-63>

УДК 340.1

Васільєва Л.М.¹

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ – СУЧАСНИЙ ВИКЛИК СЬОГОДЕННЯ

Анотація. У статті охарактеризовано сутність поняття «дистанційне навчання». Наведено, що дистанційне навчання – навчання, при якому всі або більша частина навчальних процедур здійснюється з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій при територіальній роз'єднаності викладача й студентів. Зазначено, що дистанційному навчанні властиві всі проблеми навчання в цілому, але при цьому йому притаманні специфічні проблеми, пов'язані з формою реалізації навчання. Наведено основні проблеми, які потребують вирішення в плані підвищення ефективності дистанційної форми навчання. Також, було виділено переваги і недоліки дистанційного навчання. Наведені найбільш поширені веб-ресурсу для дистанційного навчання. Щодо вирішення проблеми підвищення ефективності дистанційного навчання запропоновано змішане навчання.

Ключові слова: викладач, дистанційне навчання, змішане навчання, Інтернет, методи, студент, форми.

Vasilieva Lesja

Dnipro State Agrarian and Economic University

DISTANCE LEARNING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS – THE MODERN CHALLENGE OF TODAY

Summary. Distance education is an interesting innovation used by almost every foreign university. New educational technology has recently arrived in Ukraine. The article describes the essence of the concept of «distance learning». It is stated that distance learning is learning in which all or most of the educational procedures are carried out using modern information and communication technologies with the territorial separation of teacher and students. It is noted that distance learning has all the problems of learning in general, but it has specific problems associated with the form of learning. The main problems that need to be addressed in terms of improving the effectiveness of distance learning can be expressed in the form of the following links between participants in the learning process: a significant disadvantage of almost any form of learning (except individual) is underdeveloped teacher-student feedback and as a consequence insufficient training efficiency; the desire to increase the effectiveness of training with its simultaneous intensification (shortening the terms of training, increasing the amount of material) forces the teacher to take a new approach to already known teaching methods, as well as to develop new forms and methods of teaching; One of the possible ways to increase the effectiveness of distance learning is to change the format of the course, namely the inclusion in distance learning of methods called «active» – the transition to blended learning. Also, the advantages and disadvantages of distance learning. The most common web resources for distance learning are listed. It is noted that the growing number of distance learning courses, concern for the effectiveness of training students of these courses have led to the fact that in recent years in the field of educational technology more and more attention is paid to the methods of using both distance and blended learning. It is emphasized that the form of blended learning helps to adapt the process of distance learning to the individual characteristics of students, to implement the most effective perception of information by its maximum involvement in the learning process.

Keywords: teacher, distance learning, blended learning, Internet, methods, student, forms.

Постановка проблеми. Дистанційна освіта – цікава новація, яку застосовує чи не кожен закордонний виш. В Україну нова освітня технологія прийшла нещодавно. Дедалі більше закладів освіти впроваджує таку форму навчання у власну систему. Дистанційне навчання передусім організоване для студентів, які з будь-яких причин не можуть відвідувати ЗВО.

Удосконалення інформаційно-комунікаційних технологій та їх активне впровадження в навчальний процес веде до зростання числа дистанційних курсів у всіх формах навчання. Зростання кількості дистанційних курсів, турбота про ефективність навчання слухачів цих курсів призвели до того, що в останні роки в сфері

освітніх технологій все більше уваги приділяється методиці використання дистанційного, а також змішаного навчання.

Аналіз актуальних досліджень. Теоретичні та практичні аспекти дистанційного навчання ґрунтовно були проаналізовані в працях і зарубіжних, і вітчизняних вчених, серед них: Полат Є.С., Бухаркіна М.Ю., Моїсеєва В.М., Петров О.Є., Биков В.Ю., Кухаренко В.М., Сиротенко Н.Г., Рибалко О.В., Богачков Ю.М., Хуторської А.В., Кузьмінський А.І., Кухаренко В.М., Роберт І.В. та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідженнями відомих авторів підтверджується актуальність досліджу-

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6728-8895>

ваної проблеми. У цьому контексті актуальним залишається визначення сутності поняття «дистанційне навчання». Незважаючи на низку наукових праць, проблема підвищення ефективності дистанційного навчання на сьогодні залишається актуальною.

Мета статті – визначення сутності поняття «дистанційне навчання», а також надати пропозиції щодо вирішення проблеми підвищення ефективності дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що початок історії дистанційного навчання більшість науковців знаходить у середині XIX століття. Першим закладом, у якому були використані дистанційні форми навчання, вважається Берлінський інститут вивчення іноземних мов. Навчання у цьому закладі від середини 1850-х рр. відбувалося засобами листування, що пізніше отримало назву кореспондентського навчання («corresponding learning»). Так само з допомогою звичайної пошти як першої стійкої регулярної загальнодоступної системи зв'язку здійснювалося навчання окремих осіб у Лондонському університеті (від 1858 р.), здобувачам якого було дозволено складати іспити на отримання академічного ступеня, не зважаючи на форму набуття знань (очну, листування чи самонавчання).

Новий етап у розвитку дистанційного навчання та початок його науково-теоретичного осмислення пов'язаний із інтенсивним впровадженням комп'ютерних технологій у навчання у 60-ті роки XX ст. На це вказує А. Кузьмінський, який пов'язує становлення дистанційного навчання з технічним прогресом, зокрема з розвитком обчислювальної техніки [5]. На цьому етапі відбулися суттєві зміни у тлумаченні поняття «дистанційне навчання», яке стало невід'ємним від комп'ютерної техніки та технологій. Однак слід відзначити: комп'ютерні системи того часу мали занадто високу вартість, що гальмувало темпи їх впровадження в освіту.

Необхідно відмітити, що в Україні вперше заговорили про дистанційне навчання у 2000 р. прийнявши 20 грудня «Концепцію розвитку дистанційної освіти в Україні», яка окреслює дистанційне навчання як, «систему технологій, що гарантує оперативну доставку здобувачам освіти, достатнього масштабу матеріалу, що вивчається; інтерактивне взаємодіяння викладачів і студентів у навчальному процесі, надання особам резерву самостійної роботи з освоєння запропонованого матеріалу» [4]. На сьогодні нові Закони України «Про освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про повну загальну середню освіту» дозволяють здобувачам освіти вибирати дистанційну форму.

Відмітимо, що 2020 рік став викликом для всієї освітньої системи не тільки України, а й всього світу. Так постановою Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» від 11.03.2020 усі заклади освіти організують освітній процес із використанням технологій дистанційного навчання. Ті заклади освіти, в яких вже запроваджена дистанційна форма навчання, зараз без проблем виконують цю постанову Кабінету Міністрів України використовуючи власну дистанційну платформу.

Дистанційне навчання не є чимось принципово новим – вже довгий час існує система кореспондентських шкіл, в яких навчальний процес заснований на поштовому листуванні, хоча сам термін «дистанційне навчання» з'явився порівняно недавно. До початку 90-х рр. XX ст. в літературі використовувалася калька з англійської мови – «дистанційне навчання» (англ. Distant learning). Пізніше стала вживатися більш характерна для української мови форма «дистанційне навчання», тобто навчання на відстані. З розвитком комунікаційних служб глобальної мережі Інтернет (в першу чергу електронної пошти) термін «дистанційне навчання» придбав новий зміст. Так стали називати навчальний процес, який реалізується на відстані між викладачем (учителем) та студентом (учнем) за допомогою засобів мережі Інтернет.

Як визначено в наказі Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання», «дистанційне навчання – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [8].

Проаналізуємо визначення деяких вчених щодо терміну «дистанційне навчання»:

Дистанційне навчання – це новий засіб реалізації процесу навчання, в основі якого використання сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, що дозволяють навчатись на відстані без безпосереднього, особистого контакту між викладачем і учнем [6].

Роберт І.В. розкриває дистанційне навчання (розподілене навчання, дистантне навчання) крізь «призму процесу передачі знань, вироблення вмінь і навичок у контексті інтерактивного взаємодіяння як між студентом і викладачем, так і між ними (суб'єктами) та інтерактивним джерелом інформаційного ресурсу, який віддзеркалює всі характерні навчальному процесу елементи (мета, цілі, організаційні форми, зміст, засоби навчання, методи), реалізоване в умовах використання прийомів інформаційно-комунікаційної технології ІКТ» [9].

Дистанційне навчання – це навчання на відстані від базового закладу, наближене до місця проживання студента, з отриманням комплексу освітніх послуг, що надаються за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій [2].

Полат Є.С., Бухаркіна М.Ю., Моїсеєва В.М., Петров О.Є. відмічають, що «дистанційне навчання – це систематична організація навчання, побудована на взаємодіянні викладача та студента, студентів між собою на віддаленні, що відбиває всі властиві навчальному процесу елементи (організаційні форми, цілі, засоби навчання, зміст) своєрідними прийомами ІКТ та Internet-технологіями» [7].

Биков В.Ю., Кухаренко В.М., Сиротенко Н.Г., Рибалко О.В., Богачков Ю.М. виокремлюють «два типи дистанційного навчання. Перший тип – це традиційне дистанційне на-

вчання, яким є заочне навчання, другий – е-дистанційне навчання (е-ДН), яке характеризується синхронною та асинхронною взаємодією між учасниками і організаторами навчального процесу, переважним і принциповим використанням електронних систем доставки навчання, комп'ютерної мережі Інтернет, мультимедійних навчальних засобів та інформаційно-комунікаційних технологій» [1].

Хуторський А.В. дистанційне навчання тлумачить, як «навчання, в якому суб'єкти перебувають на відстані, реалізуючи освітній процес за сприянням засобів телекомунікацій» [10].

Отже, дистанційне навчання можна визначити як навчання, при якому всі або більша частина навчальних процедур здійснюється з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій при територіальній роз'єднаності викладача й студентів.

На думку більшості фахівців, вивчення курсу на відстані, особливо при використанні інтерактивних засобів зв'язку, є ефективним, якщо під ефективністю розуміти завершеність навчального процесу. Наголосимо, що ефективність дистанційного навчання більш тісно пов'язана з плануванням навчального процесу та якістю навчально-методичних розробок, ніж з інформаційною технологією, яка використовується. Таким чином, можна підвищити ефективність навчання, якщо форма організації курсу, методи підтримки студентів й стратегія розробки навчально-методичних засобів відображатимуть розуміння ключових факторів у навчанні студентів, досягненні певних результатів й систематичності в отриманні знань. До цих факторів належать: а) взаємодія викладача й студента (зворотний зв'язок); б) використання педагогічних технологій; в) якість розроблених методичних матеріалів й способів їх доставки.

Дистанційному навчанні властиві всі проблеми навчання в цілому, але при цьому йому притаманні специфічні проблеми, пов'язані з формою реалізації навчання. Основні проблеми, які потребують вирішення в плані підвищення ефективності дистанційної форми навчання, можна виразити у вигляді наступних зв'язків між учасниками процесу навчання:

– істотним недоліком практично будь-якої форми навчання (за винятком індивідуальної) є недостатньо розвинений зворотний зв'язок викладача зі студентом і як наслідок недостатня ефективність навчання;

– прагнення підвищити ефективність навчання з одночасною його інтенсифікацією (стиснення термінів навчання, збільшення обсягу матеріалу) змушує викладача по-новому ставитися до вже відомих методів навчання, а також розробляти нові форми й методики навчання;

– одним з можливих шляхів підвищення ефективності дистанційного навчального курсу є зміна формату курсу, а саме включення в дистанційне навчання методів, які отримали назву «активних» – перехід до змішаного навчання.

Відзначимо переваги дистанційного навчання:

– гнучкість в плануванні часу навчання (свобода вибору часу для освоєння курсу);

– паралельність (навчання може проводитися одночасно з основною професійною діяльністю);

– тимчасова асинхронність навчання (можливість проведення курсу не залежно від часу навчання кожного конкретного студента);

– масовість (некритичність параметра «кількість студентів»);

– інформаційна доступність (вільний доступ до баз даних, бібліотечних каталогів та інших інформаційних ресурсів в рамках дистанційного курсу);

– інтерактивність (можливість швидкого отримання відповіді на виконане практичне заняття, а також можливість проходження тестування в режимі реального часу).

Одночасно з цим виділимо й такі істотні недоліки дистанційного навчання як:

– відсутність безпосереднього контакту студента й викладача, а також взаємодії між студентами;

– основним способом спілкування в дистанційних курсах залишається текст, отже, упускається можливість використовувати методи невербального контакту;

– нерівномірний розподіл навчального навантаження, яке виникає при недостатньо сформованій здатності студентів до самостійного навчання (практика показує, що студент часто залишає значну частину курсу на самий останній момент).

Самими поширеними веб-ресурсами для дистанційного навчання є:

– платформа Moodle (<https://moodle.org/>) – безкоштовна відкрита система управління дистанційним навчанням. обрали вищі освітні заклади. У 2019 році Moodle використовують 229 країн світу, в тому числі Україна (на українській мові), безкоштовно.

– Платформа Google Classroom (<https://classroom.google.com/>) – це сервіс, що пов'язує Google Docs, Google Drive і Gmail, дозволяє організувати онлайн-навчання, використовуючи відео-, текстову та графічну інформацію.

– Zoom (zoom.us/download) – сервіс для проведення відеоконференцій та онлайн-зустрічей.

– ClassDojo (<https://www.classdojo.com/uk-ua/signup/>) – простий інструмент для оцінювання роботи класу в режимі реального часу.

– Classtime (<https://www.classtime.com/uk/>) – платформа для створення інтерактивних навчальних додатків, яка дозволяє вести аналітику навчального процесу і реалізовувати стратегії індивідуального підходу.

– LearningApps.org ([LearningApps.org](https://www.learningapps.org/)) – онлайн-сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні вправи.

Щодо вирішення проблеми підвищення ефективності дистанційного навчання можна підійти зі сторони модифікації форми навчання, що, в свою чергу, призводить до зміни змістовного плану. Під зміною форми навчання будемо розуміти вбудовування в дистанційні курси активних методів навчання. Вбудовування активних методів навчання в структуру дистанційних навчальних курсів отримало в сучасній педагогіці назву змішаного навчання (blended learning) (Дж. Тейлор, Р. Морроу, К. Торн), під активними методами навчання розуміються методи, які реалізують установку на велику активність суб'єкта в навчальному процесі, на противагу так званому традиційним методам, де студент відіграє набагато більш пасивну роль.

Термін «змішане навчання» має різні визначення у літературі. Загалом це – поєднання офлайн – (або особисто, «на місці») та онлайн-навчання у різних пропорціях. Сама концепція з'явилася ще в 1990-х як протипага онлайн-навчання, проте вивчати та впроваджувати її почали лише з 2000-х.

Змішане навчання не тотожне електронному (або онлайн-) навчання. Онлайн-навчання не передбачає особистої комунікації між студентами в групі, чи студентом і викладачем. Це водночас його основна перевага і недолік у порівнянні зі змішаним навчанням. Адже студенти, які навчаються онлайн, не мають можливості особисто спілкуватись і розвивати навички роботи в команді. Натомість система змішаного навчання дозволяє вирішити цю проблему. Наприклад, дослідження змішаного навчання показало відгуки від студентів про найкращу результативність саме цієї системи у порівнянні з онлайн-навчанням та традиційною системою [3].

Організація занять з використанням активних методів навчання вимагає високого професіоналізму викладача; професійно реалізовані активні методи навчання дозволяють забезпечити високий рівень засвоєння досліджуваного матеріалу, практичну обробку знань, яке переда-

ється студентам за рахунок максимальної включеності студента в процес навчання, відновити втрачений в дистанційному навчанні зворотний зв'язок, організувати ефективну систему контролю з яскраво вираженою розвиваючою функцією.

Висновки:

1. Дистанційне навчання можна визначити як навчання, при якому всі або більша частина навчальних процедур здійснюється з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій при територіальній роз'єднаності викладача й студентів.

2. Включення активних методів навчання в дистанційне навчання активізує пізнавальну активність студентів, підсилює їх інтерес і мотивацію, розвиває здатність до самостійного навчання; забезпечує в максимально можливій мірі зворотний зв'язок між студентами та викладачами; дозволяє побудувати ефективну систему контролю з яскраво вираженою розвиваючою функцією. Форма змішаного навчання допомагає адаптувати процес дистанційного навчання до індивідуальних особливостей студентів, реалізувати найбільш ефективне сприйняття ним інформації за рахунок його максимального залучення в процес навчання.

Список літератури:

1. Биков В.Ю., Кухаренко В.М., Сиротенко Н.Г., Рибалко О.В., Богачков Ю.М. Технології розробки дистанційного курсу : навчальний посібник. Київ : Міленіум, 2008. 324 с.
2. Дистанційне навчання – нові можливості. URL: <https://nubip.edu.ua/node/992> (дата звернення: 17.06.2020).
3. Змішане навчання: сутність та переваги у сучасному світі. URL: <http://blog.ed-era.com/blended-learning-sut-pierievaghi-ta-uspishni-prikladi/> (дата звернення: 16.06.2020).
4. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні, затверджена постановою МОН від 20 грудня 2000 р. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html> (дата звернення: 17.06.2020).
5. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи. Київ : Знання, 2005. 486 с.
6. Кухаренко В.М. Дистанційне навчання : Навч. посібник. Харків : ХДПУ, 1999. 216 с.
7. Полат Е.С., Бухаркіна М.Ю., Моїсеєва В.М., Петров А.Е. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пособ. Москва : Издательский центр «Академия», 2009. 272 с.
8. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13> (дата звернення: 17.06.2020).
9. Роберт И.В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты). 2-е издание, дополнено : монография. Москва : ИИО РАО, 2008. 274 с.
10. Хуторской А. В. Практикум по дидактике и современным методикам обучения. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 541 с.

References:

1. Bikov, V.Yu., Kukharensko, V.M., Sirotenko, N.G., Ribalko, O.V., & Bogachkov, Yu.M. (2008). *Tekhnolohiyi rozrobky dystantsiynoho kursu* [Distance course development technologies]. Kyiv: Milenium. (in Ukrainian)
2. Dystantsiynе navchannya – novi mozhlyvosti [Distance learning – new opportunities]. Available at: <https://nubip.edu.ua/node/992> (accessed 16 June 2020).
3. Zmishane navchannya: sutnist' ta perevahy u suchasnomu sviti [Blended learning: the essence and benefits of the modern world]. Available at: <http://blog.ed-era.com/blended-learning-sut-pierievaghi-ta-uspishni-prikladi/> (accessed 17 June 2020).
4. Kontseptsiya rozvytku dystantsiynoyi osvity v Ukrayini (2000). [The concept of distance education in Ukraine]. Available at: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html> (accessed 17 June 2020).
5. Kuzminsky, A.I. (2005). *Pedahohika vyshchoyi shkoly* [Pedagogy of higher education]. Kyiv: Znannya. (in Ukrainian)
6. Kukharensko, V.M. (1999). *Dystantsiynе navchannya* [Distance Learning]. Kharkiv: HNPU. (in Ukrainian)
7. Polat, E.S., Bukharkina, M.Yu., Moiseeva, V.M., & Petrov, A.E. (2009). *Sovremennyye pedagogicheskiye i informatsionnyye tekhnologii v sistemeobrazovaniya* [Modern pedagogical and information technology in the educational system]. Moscow: Academy Publishing Center. (in Russian)
8. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro dystantsiynе navchannya (2013). [On approval of the Regulations on distance learning e]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13> (accessed 17 June 2020).
9. Robert, I.V. (2008). *Teoriya i metodika informatizatsii obrazovaniya (psikhologo-pedagogicheskiy i tekhnologicheskyyaspekty)* [Theory and methods of informatization of education (psychological, pedagogical and technological aspects)]. Moscow: IIO RAO. (in Russian)
10. Khutorskoy, A.V. (2004). *Praktikum po didaktike i sovremennym metodikam obucheniya* [Workshop on didactics and modern teaching methods]. Sankt-Peterburg: Peter. (in Russian)